

**ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKACISI OLIY VA ЎRTA MAHSUS TABLIM
VAZIRLIGI
MINISTERTVO VYSHEGO I SREDNEGO SPEЦИАЛЬНОГО
OBRAZOVANIYA RESPUBLIKI UZBEKISTAN**

**ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

**ЎЗБЕКИСТОНДА РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА
МЕНЕЖМЕНТ ВА КОРПОРАТИВ БОШҚАРУВНИНГ АҲАМИЯТИ**

халқаро илмий-амалий конференцияси маъруза тезислари тўплами

**Ўзбекистон, Тошкент ш.,
2020 йил 20 май**

тузатиш киритиш имконини беради. Бу эса инвестициялаш стратегияси ва портфелнинг таркиби бўйича замонавий ва аниқ қарорларни қабул қилиш учун имконият яратади¹.

Хулоса қилиб айтганда, тижорат банклари активларининг сифатини оширишда кредитларнинг ресурс таъминоти муҳим ўрин тутди, бунда банклар кредитлари учун ресурс таъминотининг энг барқарор қисми бўлиб, муддатли депозитлар ва жамғарма омонатлари ҳисобланади. Тижорат банкларининг узоқ муддатли кредитлаш амалиётини такомиллаштиришга тўсқинлик қилаётган асосий омил банкларда узоқ муддатли ресурсларнинг етишмаслиги ҳисобланади. Банкларнинг инвестицион кредитлар бериш имкониятини ошириш учун, биринчи навбатда, уларнинг депозит базаси етарлилигини таъминлаш лозим.

Ривожланаётган мамлакатларда банклар учун қисқа муддатли кредитлар бериш узоқ муддатли инвестицион кредитлар беришга қараганда афзал бўлиб, юқори даромадлилиги ва паст риск даражаси билан ажралиб туради.

*З.П. Халекеева,
тадқиқотчи, ТДИУ*

ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ЭТИШНИНГ АСОСИЙ ШАКЛЛАРИ ВА МЕХАНИЗМИ

Иқтисодиётнинг бўғинларига кўра мамлакатда амалга оширилаётган инвестициялар макроиқтисодиёт ва микроиқтисодиёт даражаларидаги инвестицияларга бўлинди. Макроиқтисодиёт даражасидаги инвестициялар иқтисодиётнинг қуйи бўғини бўлган корхоналар томонидан амалга оширилади. Бундай инвестициялар корхона инвестицияси деб ҳам аталади.

Давлат ва корхоналарнинг инвестициялари ички ва ташқи инвестицияларга бўлинади. Макроиқтисодиёт даражасида ички инвестиция давлат томонидан мамлакат иқтисодиётини оширишга йўналтирган маблағларини, ташқи инвестициялар эса ўзга давлатлар иқтисодиётини ривожлантириш учун берилган маблағларини ифода этади. Микроиқтисодиёт даражасида ички инвестициялар корхона томонидан унинг моддий техника базасини ривожлантиришга ва кенгайтиришга йўналтирилган маблағлар мажмуаси тушунилади. Корхоналар ташқи инвестициялари уларнинг бошқа хўжалик юритувчи субъектларга киритган молиявий ресурсларини ифодалайди.

Киритилиш соҳаларига кўра инвестициялар ишлаб чиқариш ва ноишлаб чиқариш соҳаларига киритилган инвестицияларга бўлинади. Ишлаб чиқариш соҳасига киритилган инвестициялар деганда, иқтисодиётнинг реал секторига киритилган инвестициялар тушунилади. Ноишлаб чиқариш соҳасига киритилган инвестициялар ўз ичига таълим, соғлиқни сақлаш, маданият ва бошқа ишлаб чиқаришга хизмат қилувчи ижтимоий инфратузилмаларга сарфланган маблағларни олади. Кадрларни тайёрлаш, маънавият, маърифат ва

¹⁶¹ Муаллиф томонидан тузилди.

илм-фан ривожланишига сарфланган маблағлар давлат ва корхоналарнинг интеллектуал инвестициялари ҳисобланади.

Капиталлашувига кўра инвестициялар капитал ва молиявий инвестицияларга бўлинади. Капитал инвестициялар деганда, бевосита асосий воситалар ва номоддий активлар қийматига киритиладиган, келгусида корхона асосий капиталига айланадиган инвестициялар тушунилади. Молиявий инвестициялар деганда, келгусида инвесторга қайтариладиган, капиталлашмайдиган, даромад олиш мақсадида бошқа юридик шахслар фаолиятига маълум муддатларга киритилган маблағлар тушунилади.

Шу ўринда тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва портфель инвестицияларнинг асосий фарқларини келтириб ўтамиз (1-жадвал).

1-жадвал

Тўғридан-тўғри ва портфель инвестицияларнинг асосий фарқлари¹

Белгилари	Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар	Портфель инвестициялар
Инвестиция қилишнинг бош мақсади	Хорижий фирма устидан назорат ўрнатиш	Юқори фойда олиш
Мақсадга эришиш йўли	Хорижда ишлаб чиқаришни ташкил қилиш ва олиб бориш	Хорижий қимматбаҳо қоғозларни сотиб олиш
Мақсадга эришиш методлари	а) хорижий фирма устидан тўлиқ эгалик қилиш; б) акцияларнинг назорат пакетини ўзлаштириш (акциядорлик капиталининг 10 фоизидан кам бўлмаган микдорда)	Хорижий фирмалар акциядорлик капиталининг 10 %дан кам (Германия, Буюк Британияда 20 %) акциясига эгалик қилиш
Даромад шакли	Тадбиркорлик фойдаси, дивиденд	Дивидендлар, фоизлар

Молиялаштирилишига қараб инвестициялар хусусий маблағлар ва қарзга олинган маблағлар ҳисобидан молиялаштирилган инвестицияларга бўлинади.

«Инвестицияларни мазмун ва моҳиятини аниқловчи асосий мезон сифатида, ... келгусидаги манфаатлар ва уларга эришиш билан боғлиқ бўлган рисклар ташкил этади. Инвестицияларни моҳиятини янада тўлароқ очиқ бериш учун Ўзбекистон Республикасининг амалдаги қонунига мувофиқ уларнинг таснифини, шунингдек, бу масала бўйича иқтисодий адабиётларда мавжуд бўлган қарашлар ва нуқтаи назарларни кўриб чиқиш мақсадга мувофиқдир»¹.

Микроиқтисодиёт даражасида хусусий маблағлар эвазига амалга оширилаётган инвестициялар деганда, корхоналарнинг олган фойдаси ҳисобидан қилган инвестициялари тушунилади. Эришилган фойда эвазига янги ишлаб чиқариш воситаларини қуриш ёки сотиб олиш, олинган фойданинг бир қисmini янги ташкил этилган корхоналарга таъсис бадали сифатида киритиш

¹⁶² Ғозибеков Д. Инвестицияларни молиялаштириш масалалари. – Т., 2003. 15-б.

¹⁶³ <http://invest.bnpparibas.com/en/pid738/annual-report.html>

ва бошқа шунга ўхшаш активларга сарфлаш бевосита хусусий маблағлар эвазига амалга оширилган инвестицияларга мисол бўла олади.

Бироқ республикада қулай инвестиция иқлимини ҳосил қилишга кўмак берувчи омиллар ва уларнинг ўзаро таъсирлашув механизмларини комплекс ўрганиш орқада қолмоқда. Оқибатда акциядорлик жамиятлари акцияларини хорижий стратегик инвесторларга сотишни фаоллаштиришнинг шакллари ва усуллари бўйича амалий тавсиялар ҳали етарли даражада эмас.

Шу билан бирга, Ўзбекистонда ўтказилган корхоналарни хусусийлаштириш, фонд бозорини такомиллаштириб бориш ва жойларда корпоратив бошқарув амалиётини жорий қилиш жараёни капитал бозоридан корхона заруратлари учун молиявий ресурсларни жалб қилиш жараёнининг фаоллашиши учун иқтисодий шароитни – инвестиция иқлимини ҳосил қилди.

*А.Н. Хамзаев, ассистент,
ТДИУ*

БАНКЛАРНИНГ ФОНД БОЗОРЛАРДАГИ ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛИЯТИНИНГ ЎРНИ

Ривожланган мамлакатлар иқтисодиётининг банк тизими, яъни уларнинг инвестицион фаолияти орқали миллий иқтисодиёт ривожига ижобий таъсир этиб, жаҳон иқтисодиётининг ривожланиш тенденцияларини ижобий томонга ўзгартириб юбормоқда.

Бунга ҳозирги COVID-19 пандемия эълон қилинганлиги сабаб иқтисодий инқироз шароитида устувор вазифа этиб белгиланган мамлакатимиз иқтисодиётининг рақобатбардошлигини ошириш, юқори технологияларга асосланган янги корхона ва ишлаб чиқариш тармоқларининг жадал ривожланишини таъминлашга қаратилган кенг кўламли чора-тадбирларни амалга ошириш ва корхоналарга давлат томонидан солиқ ва кредит таътиллари бериш орқали эришилмоқда.

Банкларнинг инвестицион фаолияти деганда, нафақат уларнинг активларини асосий замонавий фондларни тиклашга қаратилган кредит сиёсати, балки улар ўз активларини эмитент сифатида молия бозори активларига эмиссияли қимматли қоғозлар ва фонд қийматликларни чиқариш, жойлаштириш, уларни қайта сотиш учун сотиб олиш ва брокер ҳамда дилерлик, агентлик, халқаро ва Америка депозитар тил хатларининг ҳисобини юритиш, бу бўйича клиринг тўловларни амалга ошириш ва шу кабиларни киритиш мумкин.

Лекин ҳозирги кундаги бозорларда товарларга талабнинг кескин пасайиши уларнинг бозор баҳолари пасайишига олиб бормоқда ва бу халқаро фонд бозорлари ва уларнинг асосий кўрсаткичлари тенденцияларига ҳамда жаҳон иқтисодиёти ривожига ва бозорлар ривожига турли хил тарзда таъсир этмоқда.

Пул-кредит сиёсатининг ўта қатъийлаштирилиши иқтисодиётдаги инвестицион фаолликнинг сусайишига олиб келиши мумкин. Унинг асосиз юмшатилиб, кредитлаш ҳажмларининг кескин оширилиши эса истеъмол ва